

som går in med påtryckningar i form av dialog eller genom att utfärda föreskrifter. De bedömningar som görs bygger på en vetenskaplig bedömning av forskningens värde och om detta balanserar den skada som forskningen åstadkommer hos försökspersonerna. Det finns ingen myndighet som utifrån administrativa eller andra principer reglerar nämndernas verksamhet.

Ett allvarligt hot

Det system som man nu försöker genomdriva politiskt för den djurförsöksetiska prövningen saknar motstycke. Det är ett allvarligt hot mot fritt kunskapsökande. Ingen förnekar att det fria kunskapsökandet kan innebära en etisk konflikt med de legitima kraven på att försöksdjur skall behandlas väl och att onödigt lidande skall minimeras. Konflikten kräver i framtiden liksom hittills att argument vägs mot varandra. Inte att politiskt styrda ämbetsmän och deras föreskrifter talar om vad som är rätt och fel.

Djurskyddsmyndigheten förebär ett viktigt skäl för sitt ställningstagande, nämligen att »bestämmelserna om försöksdjur måste vara tydliga och begripliga för allmänheten, så att det förtroende för försöksdjursanvändningen som finns kan bibehållas«. Det är en inställning som forskarsamhället delar. Men det finns inget i hittillsvarande praxis som har rubbat eller rubbar detta förtroende. Tvärtom finns det stor acceptans för att försöksdjur används för att erhålla ny kunskap som kan minska både mänskligt lidande och lidande hos sjuka djur. När djurrättsintressen nu flyttar fram sina positioner med hjälp av Djurskyddsmyndigheten sker det i strid mot denna opinion.

Det är allvarligt om svensk forskning och svensk läkemedelsindustri nedrustas därför att ett litet vågmästarparti utnyttjar sin maktposition för att genomdriva en agenda som kan leda till försämrad sjukvård, äventyrad svensk forskning och ökat mänskligt lidande.

Dags att reagera

Det är hög tid att forskare och läkare reagerar i tid mot detta allvarliga hot. Vi har ett ansvar för att medicinsk forskning och utveckling utvecklas för att öka vår kunskap och för att lindra eller bota sjukdom. Om vi är passiva nu kan det betyda att viktig medicinsk forskning och läkemedelsutveckling inte längre kan bedrivas i Sverige. •

*

Potentiella bindningar eller jävsförhållanden: Erik Lundgren är ledamot av Vetenskapsrådets nämnd för försöksdjursvetenskap samt i Djurskyddsmyndighetens vetenskapliga råd.

Slumpmässiga frivilliga drogtest har även en preventiv verkan

De elever vi funnit med positiva drogtest har inte företett några av de klassiska markörerna vid missbruk. Just slumpmässiga frivilliga drogtest fungerar även som ett preventivt verktyg.

NILS LUNDIN
ungdomshälsovårdsöver-
läkare, Helsingborgs lasarett;
skolöverläkare, Helsingborgs
stad
health.carrier@telia.com

Robert Wålinder hävdar i Läkartidningen 45/2005 (sidorna 3399-400) att jag misstolkar både Arbetsmiljölagen och Arbetsmiljöverkets föreskrifter och har en dold agenda i min debattartikel »Slumpvisa drogtest – en del av skolhälsovårdens förebyggande arbete!« (Läkartidningen 42/2005, sidorna 3053-4).

Men eftersom Arbetsdomstolen både friat och fällt anställda som vägrat drogtestning, så finns ett utrymme att använda sig av arbetsmiljölagsstiftning när man arbetar efter en drogpolicy som även innefattar slumpvisa drogtest. Men att dessa skulle vara obligatoriska är ju något som Skolverket är tydligt med att de inte får vara, utan frivilligheten från elevens sida måste tydligt upplevas som reell.

Välgrundade motiv även för frivilliga test

Robert Wålinder påpekar att det måste finnas »... välgrundade motiv i form av stora säkerhetsrisker för att tillåta obligatorisk drogtestning«. Jag upplever att det även måste finnas välgrundade motiv vid slumpvisa frivilliga drogtest. Inte på någon kommunal skola som jag känner till genomför man obligatoriska drogtest (däremot förekommer det på vissa privata skolor).

Dock framkom vid enkätundersökningen i Helsingborg att mindre än hälften av gymnasieeleverna uppfattat de slumpmässiga urinproven för droger som frivilliga, medan majoriteten av de föräldrar som besvarat enkäten uppfattat dem som frivilliga [1].

De välgrundade motiven för slumpvisa (frivilliga) drogtest som vi funnit finns framför allt på de yrkesförberedande gymnasieprogram där elever kan utseta sig själva eller andra för allvarlig skada. Sådana moment är t ex att köra stora lastbilar med tunga släp, byggnadsarbeten på höga höjder liksom svetsning med öppen låga. Vad skulle hända den rektor som släppt ut en elev i yrkestrafik som orsakar en olycka under drogpåverkan? Eller om en elev faller

från ett tak och det framkommer att denne hade droger i kroppen?

Att det, såsom Robert Wålinder diskuterar, skulle vara »... fritt fram att drogtesta elever på t ex teoretiska utbildningar« är det svårt att få stöd för i författningar i arbetslagstiftningen.

Skollagens möjligheter

Viss lagstiftning som medger tvångsmässiga medicinska undersökningar finns, och Robert Wålinder nämner några exempel i smittskyddsregler och trafiklagstiftning. Till dessa kan även läggas vår nuvarande skollag. I kapitlet om skolhälsovård nämns »om skolläkaren på förekommen anledning anser att en viss elev i grundskolan eller sameskolan behöver undersökas särskilt, skall eleven genomgå sådan undersökning« [2].

Detta medför att skolläkaren har möjlighet att tvinga grundskoleelever till undersökning (något som mig veterligen aldrig har utnyttjats) oaktat de lagar och rekommendationer som Robert Wålinder hänvisar till (grundlagen, FN:s deklaration om mänskliga rättigheter, Läkarförbundets etiska regler respektive FN:s barnkonvention).

Kräver inte allmänna drogtest

Jag har inte argumenterat för att utnyttja denna för skolhälsovården lagstadgade rättighet i samband med slumpmässiga drogtest. Inte heller pläderar jag för »att

Men de elever som vi under åren funnit med positiva urinprov vid slumpmässiga (frivilliga) drogtest har inte företett några av de »klassiska« vuxenmarkörerna för missbruk.

införa allmänna eller slumpvisa drogtest för alla gymnasielever med hänvisning till det fåtal yrkesutbildningar som av säkerhetsskäl kräver detta», som Robert Wålinder uppfattat det när han påstår att jag har en dubbel agenda. De enda som förespråkar obligatoriska drogtest i gymnasieskolan är elever och föräldrar [1].

Missbruk utan klassiska markörer

Robert Wålinder noterar också att det finns tecken som kan innebära missbruk, t ex ökad frånvaro, ändrat beteende och minskad arbetsprestation. Men de elever som vi under åren funnit med positiva urinprov vid slumpmässiga (frivilliga) drogtest har inte företett några av de »klassiska« vuxenmarkörerna för missbruk. Varken föräldrar, lärare eller kam-

rater har »signalerat« kring den berörde som uppvisat droger i kroppen. Där har det rent slumpmässiga drogtestet fångat upp en yngling i ett tidigt debuterat drogmissbruk och kunnat stävja en ytterligare negativ utveckling.

Samtidigt visar det sig att just slumpmässiga (frivilliga) drogtest även fungerar som ett preventivt verktyg. Många elever ser dessa som ett hjälpmedel till att kunna säga nej att testa droger för att hävda att de inte vill riskera sin utbildning om de ertappas i ett slumpmässigt (frivilligt) drogtest.

Referenser

1. Lundin N. Enkät drogpolicyarbetet (stencilutgåva via <http://www.helsingborg.se>).
2. Skollag (1985:1110) 14 kap Skolhälsovård, 3 §. SFS nr: 1985:1100.

Replik:

Frivillighet och evidens

Om skolhälsovården vill införa drogscreening så undrar man om det finns evidens för att detta är det mest effektiva sättet att använda resurserna på och om drogtest i skolor visat någon drogpreventiv effekt.

ROBERT WÅLINDER
överläkare, arbets- och miljömedicin, Akademiska sjukhuset, Uppsala
robert.walinder@akademiska.se

II Nils Lundin visar i sin artikel i Läkartidningen 42/2005 (sidorna 3053-4) att en minoritet av gymnasieeleverna uppfattat drogtesten som frivilliga. Likaså citeras en förälder och en elev som förordar obligatorisk testning respektive testning av alla elever (inte bara elever i yrkesprogram). Frivilligheten saknas eller har inte betonats tillräckligt i den information som lämnats.

Syftet med testningen måste framgå

Likaså bör syftet med testningen framgå tydligare. Är det säkerhetsaspekter som avses och/eller drogpreventiva och stödjande effekter? Lundin hävdar att arbetsmiljölagstiftningen ger utrymme för en drogpolicy som innefattar slumpvisa drogtest. Arbetsmiljölagen är en ramlagstiftning, så visst finns det utrymme för olika tolkningar och lösningar på arbetsmiljöproblem. Jag argumenterar mot tolkningen att man bör införa drogtest på arbetsplatser eller skolor när det

saknas välgrundade motiv i form av stora säkerhetsrisker.

Innehållet i en drogpolicy

En drogpolicy kan innehålla säkerhetsaspekter, preventiva åtgärder samt formuleringar om stöd och rehabilitering av missbrukare. Att en missbrukare via t ex ett behandlingskontrakt lämnar prov som stöd i behandling och rehabilitering är en sak. Men när anställda eller elever, utan misstanke om missbruksproblem eller säkerhetsrisker i arbetet, ska lämna urinprov bevitnat av företags- eller skolsköterska för att undvika fusk eller förväxlingar, så passeras gränsen för oacceptabel integritetskränkning.

Provtagningen blir ett onödigt övergrepp och även resursslöseri. I Arbetsmiljöverkets föreskrifter om arbetsanpassning och rehabilitering [1], som tar upp handlingsprogram och policy gällande bruk och missbruk av alkohol och droger på arbetet, finns inte drogtest nämnda, vare sig allmänna eller slumpmässiga.

Krav på evidens även i preventivt arbete

I det kliniska arbetet brukar krav på evidensbaserad vård framhållas. Detta torde gälla även preventivt arbete. Om nu skolhälsovården vill införa drogscreening så undrar man om det finns evidens för att detta är det mest effektiva sättet att använda resurserna på och om drogtest i skolor har visat någon drogpreventiv effekt.

Referens

1. Arbetsanpassning och rehabilitering. AFS 1994:1.

Elise Ottesen-Jensen

Eldsjäl som trotsade förbudet mot offentlig information om p-medel

II »Jag drömmer om den dag då alla barn som föds är välkomna, alla män och kvinnor jämlika och sexualiteten ett uttryck för innerlighet, njutning och ömhet.«

Orden är Elise Ottesen-Jensens. Mest känd som »Ottar« (1886–1973) var hon en eldsjäl som trotsade förbudet att informera om preventivmedel, och hon reste landet runt för att dels berätta om sexualitet, dels plädера för rätten till abort.

»Ottar«,
en modig
kämpe.

Ottar startade 1933 RFSU. Hon medverkade genom sitt idoga arbete till att »Lex Hinke« avskaffades. Det var den lag från 1911 som den radikale Hinke Berggren mot sin vilja skulle namnge och som förbjöd offentlig information om preventivmedel. Hinke hade talat för »kärlek utan barn« och ställdes då inför rätta.

Ottars pionjärinsatser kom att krönas med framgång först på 1960-talet, när föreställningen att kvinnan skulle »spara sig för den rätte« försvann, och spiral och p-piller för första gången gav ett säkert skydd mot en önskad graviditet.

Läkarkåren kan inte berömma sig av någon mer framsynt inställning i dessa frågor; den var länge fördömande mot aborter men mer liberal vad avsåg preventivmedel. Dock var läkarna oroliga för att »de biologiskt sunda« skulle använda kondom, medan »de biologiskt mindervärdiga« skulle göra barn och därmed urholka samhället. Rasbiologin låg onekligen nära i tidsandan.

Stephan Rössner
professor, Karolinska
Universitetssjukhuset Huddinge